

RAZLIKA MED ORISOM IN OPISOM

Že v nižjih razredih osnovne šole pišejo učenci doživljske in opazovalne spise, toda ti spisi se med seboj ločijo bolj po predmetu obravnave kot po vsebini. Doživljski spisi vsebujejo doživljaje in tolmačenja le-teh, v opazovalnih spisih pa zasledimo povezavo opažanj z doživljaji. Tako se v otroških spisih čisto neprisiljeno prelivajo doživljaji in spoznanja drug v drugega. Mladostniki pa sveta ne doživljajo več tako sinkretično, a njihovi spisi se ne spremenijo kaj dosti. Ob branju teh spisov imamo občutek, da učenci le obravnavajo spise, na kakršne so že navajeni. Takšno posnemanje samega sebe povzroča še to, da so mladostniki močno zaprti vase.

Z grajo in navodili ne bomo dosegli posebnih uspehov. Učenci se bodo sicer potrudili, da bi nam kar najbolj ugodili, a spisi vendar ne bodo »njihovi«. V tem času lahko najbolj okrepimo senzibilnost naših učencev z literarno vzgojo. Za VII. razred osnovne šole je v učnem načrtu predpisana razlaga orisa in opisa. Definicije teh dveh literarnih prvin so navadno v poetikah precej blede in ne obsegajo vseh lastnosti orisa in opisa. Pač pa lahko z analizo tipičnih primerov dokaj živo razložimo mladostnikom, kaj sta oris in opis.*

Kako si to predstavljam, bom pokazal ob Erjavčevi Taščici. Ta znani spis sem izbral zato, ker ima to posebnost, da se začne z umetniškim orisom, ki se nato prelije v poljudnoznanstveni opis. Postopoma bom primerjal snov, kompozicijo in jezikovni izraz v orisu in opisu.

Snov za oris je pisatelj zajel iz svojih mladostnih spominov — neko zimo je preživel s taščico v topli kmečki izbi pri babici. Gotovo je imel več spominov na taščico, a izbral je samo tiste, s katerimi je lahko ustvaril enotno, na pol zasanjano razpoloženje. Pobudo za opis taščice pa je dala pisatelju njegova stroka — naravoslovje. Zbral je vse bistvene lastnosti, s katerimi se lahko poljudnoznanstveno opiše ptica, zanemaril pa slučajne lastnosti. Po Brehmu je navedel le nek enkratni dogodek, da bi z njim podkrepil svojo trditev.

Vsak spomin v orisu je pravzaprav celota za sebe, spaja pa vse te spomine v obsežnejšo celoto nagovor (apostrofa) taščice in posebni prehodni stavki. Te si bomo natančneje ogledali, ker učenci v svojih spisih ravno takih organskih prehodov ne delajo:

Nagovor taščice... *Okoli Vseh svetih, ko je mrzel jesenski veter popihaval, sem te našel nekega jutra v veži... nato sledi oris prihoda taščice... Od tega dne se je med nama snovalo prijateljstvo. Verno sem te povsod spremljal z očmi... življenje drobne ptičke... zdi se mi, kakor bi se to godilo lani, dasiravno so od tistega časa pretekla leta in leta in se je ljuba babica že zdavnaj preselila v večnost. — Zunaj je melo s snegom, mi trije smo pa v tihi izbi sedeli pri topli peči... popis dolge zime v družbi z babico in taščico... — Tako smo preživeli dolgo zimo. In ko je prišla vigred, sem ti odprl okno s težkim srcem... slovo od ljube ptice...*

V opisu pisatelj logično prehaja od zunanjega opisa k opisu značaja taščice, nato pa po časovnem zaporedju od gnezdenja do selitve na jug, medtem ko je v orisu po asociacijah prehajal od spomina na spomin. Pri taki ureditvi so seveda posebni prehodni stavki nepotrebni.

Tudi primerjava, kakšne besede uporablja Erjavec v orisu, kakšne v opisu, nam kaže zanimive razlike.

V orisu so uporabljene v zvezi s ptico same ljubeznive pomanjševalnice, v opisu pa so samostalniki brez vsake primesi čustvenosti: *ptička, očesca, prsca, pesmica, drobtinice; ptica, čelo, prsi, grlo, kljun, samec, samica*.

Pridevniki in prislovi v orisu so nosilci razpoloženja: *mrzel jesenski veter, tiha pesmica, dolga zima, topla peč, tiha izba, vesele in žalostne povesti, drobna rdeča prsca; živo vidim, zvesto poslušal, zvedavo pogledovala, žvrgoleč budila*.

V opisu prislovov skoro ni, pridevniki in števnikli pa samo natančneje določajo neka dejstva: *Zgoraj je sivkasto zelena, spodaj belkasta, na čelu, na grlu in na prsni pa rdečkasta. Samica znese 5—7 tenkolupinašnih rjavopikčastih jajčec. V 14 dneh se mladiči izvale*.

Glagoli v orisu stoje v preteklem času, z njimi so naslikani enkratni dogodki. Prihod taščice je orisan z mnogimi glagolskimi sinonimi: *smuknila, prhnila, cincala*. Namesto vsakdanjih glagolov so uporabljeni olepševalni opisi (evfemizmi): *s svojimi pesmimi oživljajo les in log* (= prebivajo v gozdu), *z veselimi glasom je pozdravila babico* (= zletela je v izbo k babici), *snovalo se je prijateljstvo med nama* (= postala sva si prijateljja), *spremljal z očmi* (= gledal), *drobila pesmico* (= pela), *preselila v večnost* (= umrla).

Ugotovitve v opisu so zabeležene v sedanjiku, toda ne pomenijo dejanja v sedanjosti, ampak veljajo za vse čase. Glagoli so stvarni: *živi se, prebiva, gnezdo dela, znese, raste, zbudi se nagon*.

Naredimo še zaključek iz primerjav vseh teh podrobnosti. V uvodnem delu je vse — snov, zgradba, besede — razmehčano. Svojevrsna Erjavčeva čustvenost se razliva nad celotnim orisom. V opisu taščice pa je vse stvarno in premišljeno. Tudi drug naravoslovec bi precej enako opisal ptico, avtor sploh ni važen, vsa pozornost je obrnjena le na predmet opisovanja.

Ocene, poročila, zapiski

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

Obletnica začetka ljudske vstaje 1961 je pobudila nekaj knjig o slovstvu, kakor se je razvijalo v času NOB, o književnikih in kulturnih delavcih, ki so bili idejam osvobodilnega boja predhodniki in glasniki in so v letih 1941-45 padli kot žrtve boja in domačega ali tujega nasilja, in o literaturi, ki je od osvoboditve do danes jemala za svojo snov NOB. Tako so 1961 ali neposredno predtem nastali priročniki, antologije, izbori in pesmarice, namenjeni v pomoč prirejanju spominskih slovesnosti ter spoznanju in deloma ocenjevanju leposlovnih del na témo ljudske vstaje in osvobodilnega boja.

Teh knjig in brošur je razmeroma precej. Zato razpravljam le o nekaterih, vendar ne o vsaki posebej, temveč povezano, saj se knjige med seboj križajo in dopolnjujejo in bi obravnavanje vsake zase nujno povzročilo ponavljanje. Knjiga Vere Jagrove, ki